

Niklas Hill

Polissystrar

– pionjärer i gränslandet mellan polisiärt och socialt arbete

Abstract

Police sisters, the first women in the Swedish police, were first employed in 1908. These officers were trained nurses and worked exclusively with tasks related to women and children, like searching women in custody and taking care of lost children. They had full police powers but were unarmed and wore a nurse dress rather than a police uniform. They performed duties within both law enforcement and social work. During the duration of the 50 years the occupation existed, their work became more and more qualified. Eventually, the title was abandoned, and female police officers got the same ranks as their male counterparts.

The employment of women in law enforcement was a hot topic in many other countries during the early 20th century. In Sweden, however, police sisters flew for the most part under the radar of public debate. Controversy only arose when the first women entered into uniformed police service in 1958. This article argues that female police officers were tolerated because they presented as nurses and social workers which was not perceived as a threat to male hegemony.

Keywords: gender, history of social work, law enforcement, police sisters, women in policing

Niklas Hill, fil.dr., är forskare på Institutet för demokratiutveckling

Kontakt: niklas.hill@demokratiutveckling.se

Inledning

I april 1907 lade Gerhard Halfred von Koch en motion i Stockholms stadsfullmäktige om att anställa kvinnliga assistenter vid polisen i Stockholm, vid den tiden en kommunal verksamhet. Motionären motiverade det med att en hel del kvinnor kom i kontakt med polisen och att det var oacceptabelt att män skulle bevaka och även kroppsvisitera dem (Stockholms stadsfullmäktige, *Motion 10*, 1907). Motionen togs emot utan större entusiasm från polisledningens sida och möttes av viss skepsis från de andra ledamöterna i stadsfullmäktige. Men den fick uppbackning av olika kvinnoföreningar och i december samma år beslutades det att anställa tre kvinnor på prov (Stockholms stadsfullmäktige, *Protokoll 19*, 1907, s. 359). Försöket ansågs lyckat och verksamheten permanentades. Polisen i andra större städer följde efter utan att det ledde till några större svallvågor i den offentliga debatten.

Arbetsmarknaden var i början av 1900-talet starkt könssegregerad, både i Sverige och internationellt. De flesta yrken var utifrån rådande särartsideologi antingen maskulint eller feminint kodade. Polisen var så maskulint kodad som den kunde bli, vilket bland annat betonades av polismännens sablar som inte bara var ett arbetsredskap utan kanske ännu mer en maskulinitetssymbol (jfr. Dahlgren, 2007, s. 149-150). Ändå fanns det en internationell trend att öppna kåren i viss mån för kvinnor. Kvinnor hade länge funnits i stödfunktioner såsom skrivbiträden eller städerskor, men nu experimenterades det på flera håll i världen med att anlita kvinnor för polisiära uppgifter. I praktiken blev dessa kvinnor dock ofta "social workers with polices badges" (Segrave, 1995, s. 4).

Samma särartsideologi som definierat polisen som en manlig angelägenhet definierade vissa specifika arbetsmoment i polisen som omanliga. Det fanns också arbetsuppgifter som ansågs direkt olämpligt för män att utföra, här kan i första hand kroppsvisitering av kvinnor nämnas. Och så fanns det insatser av social karaktär som kanske inte ansågs direkt olämpliga för män, men som kvinnor uppfattades av naturen ha en bättre fallenhet för. Detta dilemma hanterades på olika sätt i olika länder. I den anglosaxiska världen anlidades så kallade *police matrons* som främst utförde kroppsvisitering av kvinnor. Dessa biträden var ofta fruar till polismän och fick inte någon ersättning för sitt arbete (Archbold & Schulz, 2012). I andra ändan av skalan finns exempelvis Polen som byggde upp helt kvinnliga enheter med kvinnliga befäl som kunde ansvara för ärenden som traficking, "vit slavhandel" i dåtidens terminologi (Petrucelli, 2015).

I Stockholm och sedermera andra svenska städer valdes ett annat upplägg. De kvinnor som anställdes inom polisen var sjuksköterskor. I den första instruktionen omnämns de som *kvinnliga polisbiträden*; instruktionen kompletterades med en rekommendation till deras manliga kollegor att tilltala dem med *syster* (Hintze, 1913, s. 21). Redan samma år benämns de som *polissystrar* i tidningstext (Svenska dagbladet, 1908), det blev så småningom även deras officiella tjänstetitel. Benämningen

följde ett etablerat mönster att benämna inte bara sjuksköterskor utan även kvinnor som bedrev socialt arbete som *syster*, exempelvis kunde kvinnor som bedrev socialt arbete i industrin kallas *fabrikssystrar* (Carlson, 2016) och barnavårdsnämndens anställda *barnavårdssystrar* (Sallnäs, 2000).

Polissystrarna tjänstgjorde inte i polisuniform utan i sjuksköterskedräkt och de var heller inte beväpnade. De tilldelades dock från första början *polismans skydd och befogenhet* – de var alltså poliser. Därför bar de också polisens tjänstetecken, det vill säga polisbricka. Från och med 1940-talet började de att alltmer benämnas som kvinnliga poliser, även om deras officiella titel var *polissyster* in på 1950-talet. Då hade deras ansvarsområden och arbetsuppgifter utvidgats markant.

År 1958 gjorde kvinnor slutligen entré även i ordningspolistjänst, det vill säga att de patrullerade i uniform på gatorna. Dessa uniformerade poliskvinnor blev hett omdiskuterade – en stor skillnad mot polissystrarna som i 50 år hade uppfattats som tämligen okontroversiella.

Polissystrarna blev aldrig särskilt många till antal, exempelvis fanns det i mars 1943 enbart 26 polissystrar i hela landet, att jämföra med 6 241 manliga poliser (Dahlgren, 2007). Deras ringa antal kan ha bidragit till att polissystrarna hittills har fått lite uppmärksamhet. De var dock pionjärer som flyttade fram sina positioner beredde vägen för kvinnor i en dittills helt mansdominerad yrkeskår. Att undersöka deras verksamhet är också relevant för att förstå hur relationen och gränsdragningarna mellan polisiärt och socialt arbete har utvecklats historiskt. Ändå har polissystrarna nästan helt förbi-setts i tidigare forskning.

Denna studie syftar till att belysa hur polissystrarnas arbete utvecklades i skärningspunkten mellan polisiärt och socialt arbete samt att analysera hur deras roll formades av den samtida genusordningen. Den vägleds av två forskningsfrågor:

- Hur kan polissystrarnas verksamhet förstås i relation till sjukvård samt polisiärt och socialt arbete?
- Varför uppfattades polissystrarna som för det mesta okontroversiella i samtiden medan kvinnors inträde i ordningspolistjänst femtio år senare blev ifrågasatta?

Metod

Studien bygger i första hand på arkivstudier. Eftersom polisen var en kommunal verksamhet återfinns relevanta handlingar i stor utsträckning på olika stadsarkiv. Även statliga utredningars arkiv, som förvaras på Riksarkivet, och olika organisations arkiv visade sig vara fruktbara. Arkivmaterialet har kompletterats med tidningsartiklar från KB:s tidningsdatabas och Sigtunastiftelsens klipparkiv.

I analysen av arkivmaterialet har en kombination av kvalitativa och kontextuella analyser använts. Genom att utgå från ett historiskt-kritiskt perspektiv (jfr. Tosh, 2000) har materialet granskats med fokus på både dess innehåll och de sammanhang i vilka det producerades. Detta har inneburit en medvetenhet om arkivens makt-dimensioner, exempelvis vad som dokumenterats och bevarats, av vem och i vilket syfte.

Källorna har när det var möjligt triangulerats för att säkerställa validitet; information från olika arkiv har jämförts och ställts i relation till varandra. Vidare har tidningsartiklar använts för att komplettera och kontextualisera arkivmaterialet. På så sätt kombinerar studien mikrohistoriska närläsningar av enskilda dokument med en mer övergripande analys av strukturer och processer.

Ett källkritiskt problem är att polissystrarna, förutom i enstaka tidningsartiklar, själva knappt kommer till tals i källmaterialet. De hade ingen egen formell organisation och även om de blev fackmedlemmar – Kamraterna, föreningen för Stockholms polismän, ändrade till och med sina stadgar för att tydliggöra att polissystrarna kunde gå med – blev de inte förtroendevalda. De lämnade därmed få spår i fackföreningsarkiv. I offentligheten var det främst olika kvinnoföreningar som drev frågor om polissystrarnas befogenheter och arbetsvillkor. Det är inte osannolikt att dessa kvinnoföreningar och polissystrarna stod i kontakt med varandra, men det förefaller inte finnas spår av det i arkiven.

Teoretisk ram

Denna artikel tar sin teoretiska utgångspunkt i Yvonne Hirdmans teori om genusordningen (Hirdman, 1988, 2003). Genusordningen utgår från två centrala principer: *isärhållande* och *hierarkin*. Isärhållandet innebär att män och kvinnor ses som dikotomi och tillskrivs olika sfärer, egenskaper och arbetsuppgifter; hierarkin innebär att det manliga systematiskt ges högre status än det kvinnliga. Genusordningen upprätthålls genom dessa principer; samtidigt är den under ständig förändring och formas i samspel med samhällets institutioner, normer och maktstrukturer. Under tidig 1900-tal upprätthölls den betydligt mer explicit än idag, men det betyder inte att den har försvunnit.

Polisen var i början av 1900-talet en tydligt maskulint kodad institution. Polisyrket präglades av föreställningar om fysisk styrka och auktoritet – egenskaper som starkt förknippades med män. Trots att det i samtiden upplevdes ett behov av kvinnliga poliser borde alltså genusordningen egentligen ha stått i vägen. Genom att rekrytera sjuksköterskor, vid den tiden ett helt kvinnligt yrke, och titulera dem som *polissystrar* skapades dock en yrkeskategori som förenade det polisiära arbetet med traditionellt kvinnligt kodade arbetsuppgifter. På så sätt blev det möjligt att introducera kvinnliga poliser och ändå bibehålla isärhållandet.

Ett annat centralt begrepp inom Hirdmans teori är *genuskontraktet*, det vill säga de outtalade regler och förväntningar som styr relationen mellan könen i en given historisk kontext. Polissystrarnas existens kan förstås som ett uttryck för ett genuskontrakt där kvinnor tilläts arbeta inom polisen, så länge deras yrkesroll definierades genom feminint kodade egenskaper och arbetsuppgifter. Så länge dessa ramar bibehölls kunde genusordningen upprätthållas. Denna studie undersöker hur polissystrarna navigerade inom denna ordning och hur deras arbete både upprätthöll och gradvis förändrade gränserna för kvinnors verksamhet inom polisen.

Tidigare forskning

Den tidigare forskningen om polissystrar är mager. Den forskning som alls finns om kvinnor inom den svenska polisen handlar om tiden från 1950-talet och framåt. Den mest omfattande redogörelsen av polissysterinstitutionens utveckling återfinns i bakgrundskapitlet till Johanna Dalgrens doktorsavhandling *Kvinnor i polis-tjänst. Föreningen Kamraterna, Svenska Polisförbundet och kvinnors inträde i polisycket 1957–1971* (Dahlgren, 2007). Dahlgren konstaterar att polissystrarna knappt syns i fackföreningsarkiven och berättar att det är därför hon valde att studera tiden efter kvinnornas inträde i ordningspolistjänst.

Björn Furuhausen (2000) och Bengt Järbe (1975) nämner i sina böcker om Stockholmspolisens historia att polissystrarna fanns, men inte mycket mer än så. Utöver det har Cecilia Jonsson skrivit artiklar om två av de tre första polissystrarna – Agda Halldin och Erica Ström – i Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (Jonsson, 2020a, 2020b). Ambitionen att skriva en artikel om den tredje pionjären – Maria Andersson – kunde inte förverkligas på grund av bristande källor.

I internationell forskning har de första kvinnorna i polisen i viss mån uppmärksamats och det finns också forskning om Nationerna förbunds arbete med frågan (jfr till exempel Andersen, 2003; Archbold & Schulz, 2012; Blum, 2012; Nienhaus, 1999; Petruccelli, 2015; Segrave, 1995).

Polissystrarna som sjuksköterskor

Det var inte självklart från början att just sjuksköterskor skulle anställas som kvinnliga polisbiträden. Den initiala motionen i Stockholms stadsfullmäktige nämner förvisso i förbifarten att sjuksköterskor kunde vara lämpliga, men även lärarinna nämns som en lämplig yrkesbakgrund. Framför allt trycker motionären Gerhard Halfred von Koch, också känt som en av initiativtagarna till Centralförbundet för socialt arbete, på vikten av att anställa "bildade kvinnor" (Stockholms stadsfullmäktige, *Motion 10*, 1907) Motionären återkommer i en senare debatt till det när satsningen ska budge-

ter och han tycker att den tilltänkta lönen är för låg för att attrahera sagda bildade kvinnor (Stockholms stadsfullmäktigemöte, *Yttrande 19*, 1907, s. 961–962). Men när tjänsterna väl utlystes fanns det sjuksköterskor bland de sökande och tre sjuksköterskor anställdes också (Stockholms stadsfullmäktigemöte, *Yttrande 19*, 1907, s. 962). I Göteborg påbörjade en polissyster sitt värv senare samma år; hon blev emellertid inte anställd direkt av polisen utan av Frederika Bremerförbundets sjuksköterskebyrå som fakturerade staden för kroppsvisiteringar av kvinnor (Göteborgs stadsfullmäktige, 1920).

Att ha sjuksköterskeutbildning blev sedan ett krav för att bli polissyster, även om det inte var en regel utan undantag. Utifrån tidens förutsättningar fanns ändå goda skäl för att anställa sjuksköterskor inom polisen. Under 1900-talets början var en betydlig del av polisarbetet sjukvårdsrelaterat. Det kunde både handla om att förmedla läkarhjälp eller utföra renodlade sjuktransporter (Furuhagen, 2004, s. 153). När de första ambulanserna introducerades i Stockholm var det förvisso brandkåren som körde dem, men de rekvirerades genom polisen (Furuhagen, 2004, s. 154). I en tid då telefoner var sällsynta var det ett ändamålsenligt upplägg. Att vid akut sjukdom eller olyckshändelse vända sig till en polisstation eller till en patrullerande konstapel lär i många fall ha varit det snabbaste sättet att få hjälp. I det läget är det uppenbart varför det var gynnsamt att ha sjukvårdsutbildade polisanställda på plats.

I takt med att telefoner blev mer utbredda och ambulansväsendet mer utbyggt var det färre medborgare som vände sig till polisen för att få akut sjukvårdshjälp. Det förefaller ändå troligt att polissystrarna i viss mån fick användning för sin sjukvårdskompetens i polisvardagen. Fortfarande år 1958, när begreppet *polissyster* redan hade avskaffats och kvinnor var på väg att bli poliser på samma villkor som män, skriver en statlig utredning följande: "Efter hand som det blir mera vanligt med patrullerande kvinnlig polis i uniform torde man ha anledning räkna med att såväl de manliga polismännen som allmänheten kommer att ställa större krav på de kvinnliga polismännen då det gäller att lämna första hjälpen vid olycksfall" (*SOU 1958:34 Socialpolis och kvinnlig polis*, 1958, s. 82). Utredningen ger ingen motivering; efter ett halvt sekel med polissystrarna sågs det uppenbarligen som självklart att kvinnliga poliser skulle vara sjukvårdskunniga.

Trots detta omnämns inte vårdrelaterade uppgifter i de styrdokument som reglerade deras arbete. I de instruktioner som antogs 1908 för de nya "kvinnliga polisbiträden" i Stockholm listas deras arbetsuppgifter i punktform (Hintze, 1913, s. 20). Den enda sjukvårdsrelaterade arbetsuppgiften är "att då sådant ifrågakommer, till vederbörligt sjuk- eller barnbördshus avföra av polisen omhändertagen kvinna". Det var emellertid vardagsmat att polisen utförde sjuktransporter (Furuhagen, 2004, s. 153–154) och instruktionerna handlar enbart om att transportera kvinnor. Det fanns vid den tiden ingen utvecklad prehospital vård. Det

tyder på att polissystrarna fick denna arbetsuppgift på grund av sitt kön, inte på grund av sin utbildning.

Tre uppgifter i instruktionerna från 1908 är av mer polisär karaktär: bevakning av gripna kvinnor och barn, kroppsvisitation av kvinnor samt övervakning och anhöllande av kvinnor och barn som tigger på allmän plats. Två arbetsuppgifter är slutligen kopplade till socialt arbete: ”att då fattiga eller hemlösa kvinnor och barn införs eller inkomma å polisstation, taga omvårdnad om dessa samt, så vitt möjligt, bereda de erforderlig hjälp” samt ”att omhändertaga barn, som införts eller inkommit å polisstation av anledning, att de icke kunnat återfinna sina hem” (Hintze, 1913, s. 20). När socialdepartementet år 1925 publicerade nya normalinstruktioner för polispersonal – en mall som kommunerna kunde utgå ifrån för sina respektive instruktioner – byggde de på Stockholms instruktioner från 1908, med minimala ändringar (Socialdepartementet, 1925, s. 32–33).

Det är dock viktigt att poängtera att dessa riktlinjer är i kortaste laget, särskilt jämfört med riktlinjerna för andra personalkategorier. Det är därmed vanskligt att utifrån dem dra för långtgående slutsatser om vilka arbetsuppgifter de utförde i praktiken. Det finns dock mycket som tyder på att en inte obetydlig del av deras verksamhet handlade om socialt arbete.

Polissystrarna som socialarbetare

De flesta polissystrar var utbildade sjuksköterskor, men av allt att döma bedrev de redan från första början socialt arbete. Socialt arbete sågs som ett kvinnokall (Kollind, 2003) och polissystrarna var de enda kvinnliga poliserna i en annars helt mansdominerad polisorganisation. Det är vanskligt att hitta dokumentation om det i arkiven; det är oklart om det beror på bristande dokumentation eller på gallring. Men vi kan få en viss inblick i deras arbete genom samtida tidningsartiklar.

Polissystrarna tog exempelvis hand om barn som hade rymt hemifrån eller gått vilse, i vissa fall fick dessa barn övernatta i polissystrarnas privatbostäder (Stockholmstidningen, 1914). De försökte också hjälpa fattiga materiellt. När tidningen Idun våren 1933 kom på besök för att göra reportage om den kvinnliga avdelningen hos Stockholmspolisen passade polissystrarna på att efterlysa donationer för att kunna hjälpa fattiga med exempelvis mat, rena kläder och böcker (Hamrin-Thorell, 1933). Reportaget nämner inte det exakta datumet tidningen besökte avdelningen, men polissystrarnas anteckningsböcker finns bevarade i polisarkivet på Kungsholmen och genom att stämma av ärenden går det att härleda att Idun hälsade på den 7 april. En jämförelse mellan reportaget och tjänsteanteckningarna visar sedan att det sociala arbetet som omnämns i reportaget inte blivit dokumenterat i anteckningsboken. Där har polissystrarna enbart skrivit ner uppgifter och åtgärder av

rent polisiärt intresse, kompletterat med praktiska detaljer, som i vilket skåp de gripna kvinnors tillhörigheter blivit inlåsta (Polisarkivet Kungsholmen, 1933). Detta ger vid hand att polissystrarnas verksamhet hade ett större inslag av socialt arbete än vad det bevarade arkivmaterialet ger sken av.

Polissystrarnas insatser som socialarbetare gick inte de socialvårdande myndigheterna förbi. I exempelvis Halmstad var det Barnavårdsnämnden som 1945 drev på för att polisen skulle anställa en polissyster. Förslaget togs för det mesta emot positivt, men det rådde en viss tveksamhet om hon också skulle kunna hålla förhör. Nämnden skrev därför till andra städer som hade polissystrar anställda och bad om att få ta del av deras erfarenheter. Det var, menade nämnden, angeläget att hon kunde föra förhör med barn:

De unga, som komma i kontakt med polisen, äro ofta överkänsliga och nervösa och genom ett förhör inför polisen bli de ytterligare uppskrämda. Även vid små förseelser måste polisförhör verkställas. Härigenom förstoras brottets betydelse för barnet och varaktiga och menliga skuldkänslor kan ofta i onödan skapas hos vissa barn. Risken härför skulle med all sannolikhet bli mindre om en kvinna, inför vilken barnet icke redan på förhand hyser fruktan, verkställer förhöret. Kontakten mellan kvinnan och barnet blir mer personlig och naturlig och från barnets sida icke så hämnd av olustkänslor, som vid förhör inför manlig polis (Halmstads stadsarkiv, *Skrivelse från Barnavårdsnämnden till Stadsfullmäktige i Halmstad*, 1945).

Nämndens fokus ligger här främst på att polissystrarna skulle vara mer lämpade för att bemöta barn på grund av sitt kön. Men nämnden resonerade också att förhör med barn inte skulle fylla ut arbetstiden och att polissystemen då också vid behov kunde hjälpa barnavårdsnämnden med utredningar, hembesök och omhändertaganden av barn (Halmstads stadsarkiv, *Protokoll Barnavårdsnämnden*, 1945). Polissystemen skulle alltså både vara polis och det vi idag skulle kalla för socialsekreterare.

Svaren som inkom till barnavårdsnämnden i Halmstad från poliskårerna i andra städer visar att ett sådant upplägg inte var ovanligt. I Jönköping gjorde polissystemen utredningar och skrev rapporter i barnavårds- och fattigvårdsärenden (Halmstads stadsarkiv, *Brev från Sven Mannergren, polismästare i Jönköping, till Barnavårdsnämnden i Halmstad*, 1945), likaså i Borås (Halmstads stadsarkiv, *Brev från kriminalkommissarie E. Lybranth, Poliskammaren Borås, till Barnavårdsnämnden i Halmstad*, 1945). Även i Göteborg fanns det liknande arbetsuppgifter, om än mer åt det polisiära hållet: "Dessutom åligger det polissystrarna, att företaga resor med kvinnor, som skola föras till olika anstalter inom landet, samt att lämna handräckning åt Hälsovårdsnämnden i och för behandling av könssjuka kvinnor" (Halmstads stadsarkiv, *Brev från t.f. kriminalkommissarie And. Ambrén, Kriminalpolisen i Göteborg, till Halmstads barnavårdsnämnd*, 1945).

Polissystrarnas arbetsuppgifter skiljde sig så mycket mellan de olika polisdistrikten att det är vanskligt att generalisera. Men det är tydligt att socialt arbete var en viktig del av dem. Det förefaller att den delen av deras verksamhet framför allt var utpräglat i mindre städer.

Polissystrarna som poliser

Polissystrarna bar aldrig polisuniform, men de tilldelades redan från första början *polismans skydd och befogenhet*. Det betyder att de förordnades som poliser och de fick därför även polisbrickor. Polissystrarna var inte bara var poliser på papper, de sågs också som sådana i sin samtid.

Ett talande exempel är en bild från 1910 som återfinns i Polismuseets samlingar, den visar personalen på polisstationen Jakob i Stockholm (Polismuseet, 1910). På den syns fyra rader av polismän i mörka uniformer och med pickelhuvor. Mitt ibland dem polissystem Erica Ström i sin betydligt ljusare sjuksköterskedräkt. Hon sticker onekligen ut och det är lätt att dra slutsatsen att hon inte är en riktig del av poliskåren. Men då är det viktigt att veta att det på varje polisstation fanns en hel del anställda som inte var poliser. Det kunde vara allt från skrivbiträden och vaktmästare till hästskötare och fotografer. Ingen av dessa syns på bilden. Det är uppenbart att den är tänkt att visa just poliserna, inte samtliga anställda på stationen. Och då skulle polissystemen självklart vara med. Ett liknande bild framträder också många år senare när 1939 års polisutredning begärde in uppgifter från olika poliskårer om anställda som inte var "egentlig polispersonal" (alltså vad vi skulle kalla civilanställda idag). Inte en enda poliskår nämner polissystrarna i den kategorin (*1939 års polisutredning*, Riksarkivet).

Polissystrarnas officiella ställning som poliser säger i sig inte mycket om hur mycket de agerade som sådana. Den första tiden efter uppstarten 1908 verkar deras polisiära arbetsuppgifter varit begränsade och de var mest upptagna med visiteringar och dylikt. Men redan efter två år flyttades polissystrarna i Stockholm över till kriminalpolisen och fick en egen enhet som fick namnet *kvinnliga avdelningen*. Arbetsutgifterna var hela tiden begränsade till kvinnor och barn men de blev mer och mer avancerade. Exempelvis var polissystrarna i början enbart förhörvittnen när kvinnor och barn skulle förhöras, men med tiden intog de också rollen som förhørsledare. (Dahlgren, 2007, s. 45). De fick stryka över ordet *konstapel* på de förtryckta blanketterna för förhørsprotokoll och skriva *polissyster* i stället (*Utredningar om lösdrivare under 21 år*, Stockholms stadsarkiv, 1935-1952).

Under 1940-talets senare del försvann sjuksköterskedräkten och polissystrarna började tjänstgöra i uniform. När detta skedde och hur det gick till har inte kunnat kartläggas utifrån tillgängliga källor, men samtida foton talar sitt tydliga språk. I tidningsartiklar betonades nu också alltmer deras roll som poliser, som i denna artikel Svenska Dagbladet:

En polissyster är inte någon finare fångvaktare med sjukvårdsutbildning utan en polis med samma rätt att anhålla, undersöka och förhöra som sina manliga kamrater. [...] Det är bara när det gäller lönen som det skiljer. Med kriminalkonstapelns arbete har polissystemens lön, d.v.s. två lönegrader mindre än sina manliga kamrater (Falk, 1947).

Under samma tid blev också benämningen *polissyster* alltmer ifrågasatt. I till remiss-svar till 1939 års polisutredning skrev Fredrika Bremerförbundet att benämningen var missvisande och borde ersättas:

Med ordens makt över tanken hänvisar titeln syster till en sjukvårdande verksamhet, som endast till ringa del är den kvinnliga polisens uppgift. Titeln kan även hava medverkat till att i förslaget lönerna för de kvinnliga befattningshavarna vid polisen jämförs med till sjuksköterskor utgående löner istället för med lönerna till de manliga poliserna. (*Fredrika Bremerförbundets remissvar till 1939 års polisutredning*. Riksarkivet, 1945, s 3–4)

Efter drygt 40 år med polissystrar sågs det inte längre som givet att kvinnliga poliser skulle ha en särställning. Även polisyrket i stort genomgick en hel del förändringar. Polisutbildningen – som fortfarande bara var tillgänglig för män – blev längre och kom att omfatta fler ämnen. Bland annat introducerades socialt arbete 1938 och psykologi 1949 (Furuhagen, 2015). Den utbildning männen fick i dessa ämnen var lite i jämförelse med den kompetens som polissystrarna hade på området. Men dessa reformer ger ändå uttryck för en förändrad syn på polisens roll i samhället. Det var inte bara de kvinnliga poliserna som fick mer maskulint kodade arbetsuppgifter, även de manliga poliserna fick i ökad utsträckning befatta sig med feminint kodade ämnen. Isärhållandet började mjukas upp.

Dragkampen om polissystrarnas utbildning

Även om det fort blev etablerat att polissystrarna skulle vara sjuksköterskor var den ordningen långt ifrån okontroversiell. Arbetsuppgifterna genomgick stora förändringar under de drygt 50 år som polissystrarna fanns och det aktualiserade frågan om vilken utbildning de behövde.

Inte minst blev det med tiden omdiskuterat huruvida polissystrarna verkligen behövde en sjuksköterskeutbildning. När Svensk sjuksköterskeförening fick höra om att det övervägdes att avskaffa detta kompetenskrav skrev dess centralstyrelse till 1939 års polisutredning och argumenterade att det borde finnas kvar då arbetet innefattade "att avgöra frågor om simulering, om behov av läkar- och sjukhusvård, hand-

havandet av medicin, omhändertagandet av sinnessjuka och skadade m.m. För att avgöra dessa frågor krävdes en relativt lång praktisk erfarenhet av olika sjukdomsfall under sakkunnig ledning” (Riksarkivet, *P.M. 1939 års polisutredning*, s. 17).

Sjuksköterskeföreningen förblev inte omotsagt. Den tillförordnade kriminalpolisintendenten vid Stockholms poliskår fick yttra sig om skrivelsen och kommenterade att det förvisso förekom vissa sjukvårdsuppgifter som gjorde sjukvårdsutbildning önskvärt, men ställde sig ändå tveksam till om det verkligen behövdes en hel sjuksköterskeutbildning. Han framhöll däremot vikten av utbildning i socialt arbete och menade att denna del skulle bli ännu viktigare framöver (Riksarkivet, *P.M. 1939 års polisutredning*, s. 17–18). Styrelsen för Socialinstitutet gick längre och förde fram att ”den rene kroppssjukvården [är] en underordnad och oväsentlig del av polissystemarnas arbete” (Riksarkivet, *P.M. 1939 års polisutredning*, s. 19). För detta, menade Socialinstitutet, borde en kortare kurs kunna räcka. ”Huvudvikten av en polissystems utbildning enligt styrelsens bestämda mening måste läggas på det sociala momentet, detta helt enkelt därför att hennes arbete till alldeles övervägande del voro av social natur” (Riksarkivet, *P.M. 1939 års polisutredning*, s. 20). Institutet menade också att den kvinnliga polisens arbete hade stor likhet med arbete vid nykterhets- och barnavårdsnämnder (Riksarkivet *P.M. 1939 års polisutredning*, s. 20).

Originalbreven till utredningen finns inte bevarade i kommittéarkivet och det framgår inte varifrån styrelserna för Sjuksköterskeföreningen respektive Socialinstitutet fick sina insikter i polissystrarnas arbetsvardag. Tendensen är dock uppenbar, båda organisationer framhäver sin respektive profession. Vad polissystrarna själva hade för synpunkter på saken framgår inte.

Utredningen kom sedan fram till att polissystrarna även fortsättningsvis borde ha utbildning i både sjukvård och socialt arbete. Även om de i större polisdistrikt kunde få mer specialiserade tjänster, menade utredarna, var det ändå viktigt att de kunna vikariera för varandra vid ledigheter (*Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer D. 1 Allmänna grunder*, 1944, s. 238). Resonemanget bygger på att det fanns ett fåtal polissystrar, särskilt i de mindre polisdistrikten. Samma utredning ville förvisso också att manliga poliser skulle få lära sig mer om socialt arbete och sjukvård under sin utbildning, men att vidareutbilda de i en sådan utsträckning att de hade kunnat utföra polissystrarnas arbetsuppgifter övervägdes inte. Yrkeskvinnors Samarbetsförbund krävde emellertid i sitt remissvar att avskaffa könsindelningen och att istället inrätta en socialpolis som kunde rekrytera både män och kvinnor (Riksarkivet, *Yrkeskvinnors Samarbetsförbunds remissvar till 1939 års polisutredning*, s. 5).

Även om det fanns en bred enighet att polissystrarna skulle ha utbildning i socialt arbete var det inte alls uppenbart hur denna utbildning skulle se ut. Det fanns även röster i samtiden som var kritiska till att socialt arbete utvecklades till en profession

och som ifrågasatte behovet av utbildning på ett principiellt plan då de såg "hjälp-arbetet [som] nära sammankopplat med kvinnlighet och kvinnans natur" (Kollind, 2003, s. 188). Utifrån det resonemanget var att vara kvinna en viktigare kvalifikation för socialt arbete än en examen. Ändå fanns det en uppsjö av olika utbildningar som den som ville förkovra sig i socialt arbete kunde välja på. Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning startades 1921 och drog igång kurser på Stockholms högskola; detta ses idag som den första socionomutbildningen (Svärd & Edebalk, 2021). Men det tog ett tag innan den blev etablerad, och under tiden fick polissystrarnas utbildningsbehov lösas utifrån de förutsättningar som fanns.

År 1916 gick tre polissystrar från Stockholm en kurs för föreståndarinnor för fattigvårdsanstalter hos Svenska fattigvårdsförbundet (Riksarkivet, Svenska socialvårdsförbundets arkiv, *Liggare för fattigvårdskurserna*). Kursen sågs som så givande att Överståthållarämbetet införde den som kompetenskrav för polissystrar i Stockholm. Det blev emellertid inga fler polissystrar från vare sig Stockholm eller andra städer som någonsin gick denna kurs. Fortfarande 20 år senare kunde dock Fattigvårdsförbundet få brev från unga kvinnor eller deras föräldrar som bad om upplysningar om kursen eftersom de ville bli polissystrar. I svaren anas en viss irritation som detta exempel visar:

De uppgifter Ni fått från kriminalpolisen om hänvändelse hit i och för genomgående av kurs ha sin grund i att tre av Stockholms polissystrar för ett 20-tal år genomgå förbundets kurs. I instruktionen för polispersonal i Stockholms distrikt kom sedan att inflyta en bestämmelse om att kompetensvillkor för att förordnas till extra polissystrar bl.a. att hava genomgått 'en av Svenska fattigvårdsförbundets anordnad kurs för praktisk och teoretisk utbildning för föreståndarinnor vid fattigvårdsanstalter och barnhem eller annan därmed jämställd eller högre social kurs.' Denna bestämmelse har emellertid tillkommit utan samråd med förbundets kursledning (Riksarkivet, Svenska socialvårdsförbundets arkiv, *Brev till Barbro Karlsson*, 1938).

Den unga kvinnan fick vidare veta att kursen hade blivit helt omlagt och inte skulle vara givande för polissystrar. Förbundet hänvisade därför till Socialpolitiska institutet i Stockholm.

Just Socialpolitiska institutet i Stockholm återkommer flera gånger när 1939 års polisutredning år 1943 kartlade vilken utbildning polissystrarna hade (Riksarkivet, 1939 års *polisutredning*). Likaså när Barnavårdsnämnden i Halmstad gjorde en liknande kartläggning år 1945 (Halmstads stadsarkiv, *Barnavårdsnämnden Halmstad stad. Övriga ämnesordnade handlingar*, 1945). De inkomna svaren visar att de flesta polissystrar förutom sjuksköterskeutbildning också hade utbildning i socialt arbete på ett eller annat sätt, inhämtade genom en mängd olika kurser. I polisdistriktens

riktlinjer användes formuleringar som gav stort tolkningsutrymme, som exempel kan nämnas riktlinjerna för polissystrarna i Malmö som förutom högre flickskola och sjuksköterskeutbildning också krävde att sökande kunde "styrka sig äga erfarenhet inom jämväl annan social verksamhet" (Riksarkivet, *Skrivelse från O.W. Runnerheim till 1939 års polisutredning*, 1943).

Att kravet på sjuksköterskeexamen dröjde sig kvar så länge kan bero på att det under 1900-talets första hälft upplevdes som ett tydligare yrke än socialt arbete. Det som idag kallas för socionomutbildning var fortfarande under uppbyggnad och socialt arbete var mitt inne i att utvecklades från filantropi till en profession (Kollind, 2003). Sjuksköterskeyrket var förvisso också ett förhållandevis nytt yrke – den första sekulära sjuksköterskeutbildningen i Sverige hade startats år 1867 (Nyberg, 2022) – men det hade ändå kommit längre i sin professionaliseringsprocess och var vid det läget ett etablerat yrke. Det var därför lätt att skriva in en sjuksköterskeexamen som krav i riktlinjerna, men desto svårare att kräva något motsvarande examen i socialt arbete.

Sjuksköterska var inte bara ett etablerat yrke utan även ett respekterat kvinnoyrke. Genom att uppträda som sjuksköterska kunde kvinnors närvaro i miljöer som annars hade setts som olämpliga legitimeras. Även sjuksköterskedräkten i sig gav status (Andersson, 2002, s. 161–163) och kunde även bli ett arbetsredskap, som denna tidsningsartikel i från 1944 visar: "Enbart uniformen inger förtroende hos en sinnessjuk eller en fyllerist berättar syster Svanbom och man hör också gånger, särskilt då det gäller sedlighetsförbrytelser, aborthistorier och liknande, kvinnor uttala sin stora tacksamhet över att få lätta sitt hjärta för en förstående sjuksköterska" (Krantz-Jensen, 1944).

Kampanjen för tillträde till polisutbildningen

Polissystrarna hade lång utbildning – mycket längre än konstaplarna – men de hade ingen polisutbildning. Med tiden och i takt med att deras polisiära ansvar växte sågs det alltmer som ett bekymmer. De manliga poliserna fick också en alltmer omfattande polisutbildning (Furuhagen, 2015); det blev alltså svårare för polissystrarna att lära sig yrket på egen hand. En del polissystrar gjorde ansträngningar att vidareutbilda sig på egen hand. En kartläggning av polissystrarnas utbildning från 1939 års polisutredning visade exempelvis att flera polissystrar i andra städer hade praktiserat eller vikarierat hos polissystrarna i Stockholm (Riksarkivet, *1939 års polisutredning*). Med tiden blev kraven på att Statens polisskola skulle öppnas för kvinnor alltmer högljudda. Det var dock inte polissystrarna själva som formulerade dessa krav offentligt.

Fredrika Bremerförbundet anordnade i januari 1938 ett offentligt möte med anledning av en utredning om en omorganisation av polisskolan hade föreslagit att

inrätta en kurs för kvinnliga poliser. Advokaten och kvinnosakskvinnan Mathilda Staël von Holstein, som var en drivande kraft i frågan om kvinnliga poliser, menade dock att kursen inte var tillräcklig och fick mothugg av utredaren Harry Söderman:

Som exempel nämnde advokat Staël von Holstein betänkandets krav för inträde i den lägre poliskursen: Männen måste kunna stava hjälpligt och kunna läsa innantill, medan kvinnorna måste ha åttaklassigt läroverk, sjuksköterskeutbildning och hälst [sic] en tvåårig kurs vid socialpolitiska institutet! Kvinnornas kurs vid polisskolan omfattar sammanlagt 376 timmar, men männens kurs uppgår till 1445 timmar. [...] Ett animerat meningsutbyte mellan advokat Staël von Holstein och docent Söderman slutade med att den sistnämnda förklarade att de kvinnliga poliskandidaternas högre bildning och intelligens gjorde det onödigt med en längre utbildningstid (Dagens Nyheter, 1938).

Docent Söderman verkar inte varit ensam om sin syn på polissystrarnas kompetens. De fick med tiden alltmer kvalificerade uppgifter. I Stockholm flyttades de år 1932 över till kriminalpolisen. Från och med år 1943 fick de leda förhör med misstänkta kvinnor och inte bara vara förhörsvittne.

Detta återspeglade sig dock inte i lönen. Det fanns lokala variationer, men på 1930- och 40-talet hade polissystrarna på många håll samma arbetsuppgifter som en kriminalkonstapel men med lön som en konstapel, i vissa fall även lägre. (*Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer. D. 2 Organisationens utformning, avlöningsfrågor m. m.*, 1944, s. 214) De hade heller inga karriärmöjligheter förutom att gå från extra polissyster till ordinarie polissyster. Detta ledde i vissa fall till att polissystrar sa upp sig för att de kunde få bättre lön på sjukhus.

Den första kursen för kvinnliga poliser anordnades slutligen år 1944. Den omtalas förvisso på vissa ställen som "polissysterkurs", men i alla officiella dokument, inklusive examensbevisen, benämns den som kurs för kvinnliga poliser (Riksarkivet, Statens polisskola, 1944). Denna specialkurs anordnades en gång till år 1949. Efter det släpptes kvinnor in i den ordinarie konstapelklassen på Statens polisskola, fast fortfarande med samma antagningskrav som till kurserna för kvinnliga poliser. Från 1957 och framåt antogs sedan kvinnor till konstapelklassen för att de sedan skulle arbeta som patrullerande poliser (Dahlgren, 2007, s. 52). Först år 1971 upphävdes slutligen den formella arbetsdelningen mellan män och kvinnor i polisen (Dahlgren, 2007, s. 3).

De första kvinnorna i polisuniform

Polissystrarna kunde i 50 år flytta fram sina positioner utan större konflikter. De mötte visst motstånd, men det kom inte i närheten av vad kvinnliga poliser i andra länder fick uppleva. När kvinnor påbörjade ordningspolistjänst 1958 blev det dock annorlunda:

Polissystrarna utgjorde en specialgren inom polisen och det verkar inte ha ansetts som särskilt problematiskt. Det var när kvinnor kom in på ett område som endast beträtt av män, och på samma villkor som manliga poliser, som frågan om kvinnor i polisyrket blev infekterad (Dahlgren, 2007, s. 5).

De kvinnliga polisernas lämplighet ifrågasattes, det spekulerades att manliga kollegor skulle bli för distraherade för att sköta sina jobb och det drogs många skämt och hur det skulle vara att bli gripen av en kvinna. Debatten ledde bland annat till att samtliga kvinnor under några år i slutet av 1960-talet placerades vid utredningsenheter (Dahlgren, 2007).

Förvisso utgjorde polissystrarna en specialgren inom polisen, men inom den hade polissystrarna i många år utfört kvalificerade arbetsuppgifter hos bland annat kriminalpolisen. Förhørsledning bör rimligen ses som mer avancerad än patrulltjänst, men från 1958 och framåt kunde kvinnorna bära uniform och även ingripa mot män. Det sågs som kontroversiellt och trots att de nu hade samma titlar som sina manliga kollegor fick de ändå inte tjänstgöra på samma villkor på ett bra tag. Exempelvis ingick i den kvinnliga polisuniformen en byxkjol som säkerställde att det även från långt håll blev tydligt att bäraren var kvinna. Detta framhävande av könet, avvikelserna, kan ses som en underordningsmekanism (Åse, 2000, s. 33) och som ett försök att upprätthålla isärhållandet, trots att även kvinnliga poliser nu kunde tjänstgöra i uniform.

I ett internationellt perspektiv är det förbryllande hur okontroversiella polissystrarnas verksamhet ändå uppfattades i samtiden. I många andra länder började kvinnliga poliser tjänstgöra i uniform ungefär vid samma tid som Sverige fick polissystrar. I exempelvis Norge började den första kvinnliga polisen – Mathilde Henriksen – tjänstgöra i Kristiansand år 1910. Hon blev snart utsatt för en förtalskampanj av en manlig kollega och blev uppsagd. Det hela slutade dock med att kollegan blev dömd till fängelse medan Mathilde Henriksen blev återinsatt i tjänsten (Andersen, 2003). I Tyskland anställdes kvinnor som polisiära socialarbetare från och med 1903, år 1923 började de första kvinnliga kriminalpoliserna tjänstgöra i Köln (Blum, 2012). I Hamburg skapades år 1926 på stadsledningens initiativ en hel avdelning under ledning av en kvinna på kriminalpolisen, den hade även manliga medarbetare. Att manliga poliser skulle tjänstgöra under kvinnligt befäl föll emellertid inte i god jord hos polisledningen som motarbetade avdelningen från början. År 1931 dog två av avdel-

ningens kvinnliga poliser under något oklara omständigheter, även om mycket tyder på suicid. Avdelningschefen Josephine Erkens, en framstående kvinnoåklagare, sades efter detta upp på grund av påstådda bristande ledaregenskaper och avdelningen avvecklades (Nienhaus, 1999).

I Sverige, å andra sidan, uppfattades polissystrarnas verksamhet som tämligen okontroversiell. Den i princip enda debatten som fördes var den om numerär och kompetensmässig utökning. Annars förekom lite tandgnissling i polistidningen (Ss., 1911; P., 1915) som dock mest ifrågasatte behovet av polissystrar över lag, inte kvinnors lämplighet för uppgiften. Under hela femtioårsperioden är den enda artikeln i dagspressen som ifrågasätter polissystrarna på en mer principiell nivå en ledare från år 1931 (Göteborgs handels- och sjöfartstidning, 1931). Det betyder inte att röda mattan rullades ut för polissystrarna. Inte minst är lönediskrimineringen iögonfallande. Men skillnaden i hur kvinnliga poliser sågs i Sverige jämfört med omvärlden är likväl påtaglig.

Diskussion och slutsatser

Polissystrarna skulle vara polis, socialarbetare och sjuksköterska samtidigt, trots att de var utbildade för ett eller möjligen två av dessa yrken. Det är också tydligt att det fanns påtagliga lokala variationer i vilka arbetsuppgifter de utförde. Det gäller dels i de styrdokument som reglerade arbetet och dels av allt att döma ännu mer i det praktiska arbetet. På mindre orter, där det endast fanns en enda polissyster, kan vi också anta att det individuella handlingsutrymmet varit stort.

Det är dock tydligt att de sjukvårdsrelaterade arbetsuppgifterna med tiden blev allt mindre viktiga och att sociala och polisiära uppgifter istället blev mer framträdande. Polissystrarna hade redan från första början statusen polismans skydd och befogenhet och med tiden blev deras polisiära befogenheter utökade. De polissystrar som var i tjänst när titeln avskaffades bytte titel och gick över till att bli vanliga poliser.

Förbättrad samverkan mellan socialarbetare och polisen förs ofta fram som en nyckelfråga för att bekämpa och förebygga brott. Så är det naturligtvis. Men det är inte på något sätt nytt. Polissystrarna kunde vara poliser och socialarbetare samtidigt – något som är svårt att tänka sig idag.

I en internationell jämförelse är det besynnerligt att införandet av kvinnliga poliser i Sverige år 1908 inte orsakade protester, medan kvinnor i polisen sågs som högst kontroversiella i andra länder (jfr. Andersen, 2003; Niehaus, 1999; Segrave, 1995). En möjlig förklaring till att kvinnliga poliser blev omdebatterade först efter polissystrarnas era kan vara att det var just polisuniformen och patrulleringen som uppfattades som kontroversiella. Från och med 1950-talet var poliskvinnornas verksamhet heller inte längre begränsad till kvinnor och barn; de kunde nu

gripa män (Dahlgren, 2007). På sätt och vis var det först nu de utmanade könsrollerna på allvar.

Utifrån det resonemanget kunde polissystrarnas närvaro inom polisen legitimeras av att de var sjuksköterskor, även om de aldrig verkar ha haft särskilt många sjukvårdsrelaterade arbetsuppgifter. Det sågs som socialt acceptabelt att sjuksköterskor rörde sig i miljöer som annars hade setts som olämpliga för kvinnor. Genom sina dräkter var de också direkt igenkännbara som sjuksköterskor. Att de dessutom bedrev socialt arbete – som kvinnor ansågs vara mer lämpade för – legitimerade deras närvaro inom polisen ytterligare och skapade ett visst handlingsutrymme.

Inom detta utrymme lyckades polissystrarna flytta fram sina positioner successivt och med tiden få alltmer kvalificerade arbetsuppgifter. Detta kan jämföras med hur överklassens kvinnor vid samma tid kunde använda filantropi för att kunna inta ledande positioner i komplexa organisationer eller hur kvinnliga lärare kunde utöva ett akademiskt yrke.

Det förefaller att polisen var ett så pass maskulint kodat yrke att det behövdes dubbelgardering i form av inte bara ett utan två kvinnoyrken för att kvinnor skulle kunna verka i den världen. Begränsningen av verksamheten till kvinnor och barn utgjorde ytterligare en gardering. Kvinnliga poliser tolererades så länge dessa garderingar fanns, men så fort de togs bort blev deras närvaro kontroversiell och de uniformerade kvinnliga poliserna diskuterades nu i den allmänna debatten – som om kvinnliga poliser inte hade funnits i 50 år.

Utifrån Hirdmans teori om genusordningen (Hirdman, 1988; Hirdman, 2003) kan polissystrarnas verksamhet förstås som ett exempel på hur principerna om isärhållandet och hierarkien både upprätthölls och utmanades. Polissystrarna hade en bakgrund som sjuksköterskor, tydligt markerade genom dräkten, och de bedrev socialt arbete; på så sätt kunde de deras arbete kopplas till två feminint kodade yrken. Själva titeln *polissyster* betonade både att de var kvinnor och att de hade mer feminint kodade arbetsuppgifter. På så sätt legitimerades deras närvaro inom den starkt maskulint kodade poliskåren och faktumet att de redan från första början var poliser hamnade i skymundan. Samtidigt utökades deras polisiära befogenheter bit för bit, på så sätt försvagades isärhållandet mellan maskulint och feminint kodade arbetsuppgifter. Genusordningen förändrades således gradvis. Ändå upprätthölls hierarkin genom att polissystrarnas verksamhet begränsades till kvinnor och barn – arbetsuppgifter som värderades lägre än maskulint kodade arbetsuppgifter. Detta återspeglades också tydligt i polissystrarnas låga löner. Först när kvinnor började patrullera i uniform och utförde samma uppgifter som sina manliga kollegor ifrågasattes deras närvaro inom polisen på allvar, för det innebar ett ifrågasättande av både isärhållandet och hierarkin.

Av okänd anledning bildade polissystrarna aldrig någon egen förening vars arkiv

hade kunnat ge insyn i hur de själva såg på sitt yrke och dess utveckling. Det verkar över lag som att deras positionsförflyttning skedde så subtilt att det inte lämnat avtryck i arkiven. Det är dock också fullt möjligt att källmaterialet om dem inte sågs som värt att bevara och därför har fallit utgallringar till offer. Det är oavsett tydligt att polissystrar är en blind fläck i såväl det sociala arbetets historia som polishistoria och kvinnohistoria. Det är därför angeläget med mer forskning.

Artikeln är skriven med ekonomiskt stöd från Sven och Dagmar Saléns stiftelse, Harald och Louise Ekmans forskningsstiftelse samt Läromedelsförfattarnas resestipendium.

Referenser

Källor

- Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer D. 1 Allmänna grunder* (1944).
- Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer. D. 2 Organisationens utformning, avlöningsfrågor m. m.* (1944).
- Falk, E. (1947) Polissyter är verklig polis. *Svenska Dagbladet*, 6 november.
- Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (1931) Polissystrar och barnavård. *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*, 2 oktober.
- Göteborgs stadsfullmäktige (1920) *Yttrande av drätselkammarens första avdelning över motion av fru Burman-Andersson om instruktion för den kvinnliga polistjänsten, utredning angående behovet av flera kvinnliga poliser och löneförbättring åt polissystemen Signe Stranne.*
- Dagens Nyheter (1938) Kvinnorna vilja ha flera och kunnigare polissystrar. *Dagens Nyheter*, 21 januari.
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Skrivelse från Barnavårdsnämnden till Stadsfullmäktige i Halmstad SE/N003/003_10017-1/F 5/3.*
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Protokoll Barnavårdsnämnden.*
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Brev från Sven Mannergren, polismästare i Jönköping, till Barnavårdsnämnden i Halmstad SE/N003/003_10017-1/F 5/3.*
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Brev från kriminalkommissarie E. Lybranth, Poliskammaren Borås, till Barnavårdsnämnden Halmstad.*
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Brev från t.f. kriminalkommissarie And. Ambrén, Kriminalpolisen i Göteborg, till Halmstads barnavårdsnämnd SE/N003/003_10017-1/F 5/3.*
- Halmstads stadsarkiv (1945) *Barnavårdsnämnden Halmstad stad. Övriga ämnesordnade handlingar SE/N003/003_10017-1/F 5/3.*
- Hamrin-Thorell, R. (1933) Så är det att vara polissyter. *Idun*, 1933(18): 484–496.
- Hintze, T. (1913) *Samling af lagar, författningar, instruktioner, order, m.m., som angå Stockholms polis Suppl.* Stockholm: Idun.
- Krantz-Jensen, H. (1944) Polissystemen måste vara psykolog. *Nya Dagligt Allehanda*, 4 mars.
- Polismuseet (1910) *Foto på kåren vid sjätte vaktområdet i Stockholm.* Fotograf Carl Nykvist. Inventarienummer FL#2323.
- P., T. (1915) Polissystrarna. *Svensk Polis-Tidning*.
- Polisarkivet Kungsholmen (1933) *Kvinnliga avdelningens anteckningsbok. D1a, vol. 23.*
- Riksarkivet (1945) *Fredrika Bremerförbundets remissvar till 1939 års polisutredning. YK 793 1939 års polisutredning, vol. 78.*
- Riksarkivet (1943) *Skrivelse från O.W. Runnerheim till 1939 års polisutredning YK 793, vol. 63.*
- Riksarkivet. *P.M. 1939 års polisutredning YK 793, vol. 63.*
- Riksarkivet. *Yrkeskvinnors Samarbetsförbunds remissvar till 1939 års polisutredning SE/RA/321189/-/16.*
- Riksarkivet. *1939 års polisutredning YK 793, vol. 63.*
- Ss. (1911) Kvinnlig polis. *Svensk Polis-Tidning*.
- Socialdepartementet (1925) *Normalinstruktion för polispersonal.* Stockholm: Beckman.
- SOU 1958:34 *Socialpolis och kvinnlig polis* (1958) SOU 1958:34 *Socialpolis och kvinnlig polis.*
- Statens polis-skola, Riksarkivet (1944) *Handlingar rörande antagning till kursen för kvinnliga poliser SE/RA/420368/01/F I e/1.*

- Stockholms stadsarkiv (1935-1952) *Överståthållarämbetet för polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/lösdriveriavdelningen. Utredningar om lösdrivare under 21 år*. SE/SSA/0023/02/F IV.
- Stockholms stadsfullmäktige (1907) *Protokoll 19*. [https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Kommuntryck/Visare?filename=KTR0077_022_ps.pdf&documentid=13b2fbdb13887e4298875b794be55b50#page=18 Hämtat: 2024-05-21].
- Stockholms stadsfullmäktige (1907) *Motion 10 i fråga om anställande af kvinnliga assistenter vid Stockholms polis* (1907) *Stockholms stadsfullmäktige, Motion 10 i fråga om anställande af kvinnliga assistenter vid Stockholms polis*. [https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Kommuntryck/Visare?filename=KTR0077_052_ps.pdf&documentid=13b2fbdb13887e4298875b794be55b50#page=11 Hämtat: 2024-05-21].
- Stockholms stadsfullmäktigemöte. *Yttrande 19* (1907) *Stockholms stadsfullmäktigemöte*. [https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Kommuntryck/Visare?filename=KTR0077_046_ps.pdf&documentid=13b2fbdb13887e4298875b794be55b50#page=18 Hämtat: 2024-05-21].
- Stockholmstidningen (1914) När de små ge sig ut på egen hand. *Stockholmstidningen*, 7 juni.
- Svenska Dagbladet (1908) Polisens ”systrar”. Godt resultat av deras verksamhet. *Svenska dagbladet*, 2 juni.
- Svenska socialvårdsförbundets arkiv, Riksarkivet, (1938) *Brev till Barbro Karlsson* Övriga inkomna handlingar. SE/RA/730301/E/E 5/2.
- Svenska socialvårdsförbundets arkiv, Riksarkivet, *Liggare för fattigvårdskurserna* SE/RA/730301/D/D 1a/1.

Bearbetningar

- Andersen, T. (2003) Norges første kvinnelige politibetjent – en pionér. I: *Årsskrift 2003*. Oslo: Norsk politihistorisk selskap.
- Andersson, Å. (2002) *Ett högt och ädelt kall. Kalltankens betydelse för sjuksköterskeyrkets formering 1850–1933*. Umeå: Umeå universitet.
- Archbold, C. A. & Schulz, D. M. (2012) Research on Women in Policing: A Look at the Past, Present and Future. *Sociology Compass*, 6(9): 694–706.
- Blum, B. (2012) „Frauenwohlfahrtspolizei“ – „Emma Peels“ – „Winkermiezen“. *Frauen in der deutschen Polizei 1903-1970. SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*, (2): 74–87.
- Carlson, B. (2016) Signe och Iris – svenska socialingenjörer. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 11(3–4).
- Dahlgren, J. (2007) *Kvinnor i polistjänst. Föreningen Kamraterna, Svenska polisförbundet och kvinnors inträde i polisyrket 1957–1971*. Umeå: Institutionen för historiska studier, Umeå universitet.
- Furuhagen, B. (2004) *Ordning på stan. Polisen i Stockholm 1848–1917*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Furuhagen, B. (2015) The making of a social, representative and intellectual police force – Recruitment and education of police trainees in Sweden during the 20th century. *Nordisk politiforskning*, 2(1): 6–33.
- Hirdman, Y. (1988) Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Tidskrift för genusvetenskap*, 9(3): 49–63.
- Hirdman, Y. (2003) *Genus. Om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Jonsson, C. (2020a) *skbl.se – Agda Josefina Halldin*. [<http://skbl.se/sv/artikel/AgdaJosefinaHalldin> Hämtat: 2024-09-11].

- Jonsson, C. (2020b) *skbl.se - Fredrika (Erica) Ström*. [<http://skbl.se/sv/artikel/EricaStrom> Hämtat: 2024-09-11].
- Järbe, B. (1975) *Polisen i Stockholm förr och nu*. Stockholm: Tiden.
- Kollind, A.-K. (2003) Kvinnor och socialt arbete – vid övergången från filantropi till profession. *Soci-alvetenskaplig tidskrift*, 10(2–3).
- Nienhaus, U. (1999) "Nicht für eine Führungsposition geeignet..." : *Josephine Erkens und die Anfänge weiblicher Polizei in Deutschland 1923 - 1933*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Nyberg, G. (2022) *Systrar: de första utbildade sjuksköterskorna i Sverige*. Stockholm: Carlssons.
- Petrucelli, D. (2015) Pimps, Prostitutes and Policewomen: The Polish Women Police and the International Campaign against the Traffic in Women and Children between the World Wars. *Contemporary European History*, 24(3): 333–350.
- Sallnäs, M. (2000) *Barnavårdens institutioner. Framväxt, ideologi och struktur*. Stockholm: Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Segrave, K. (1995) *Policewomen: A History*. Jefferson: McFarland.
- Swärd, H. & Edebalk, P. G. (red.) (2021) *Socionomutbildningen – då, nu och i framtiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Tosh, J. (2000) *Historisk teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Åse, C. (2000) *Makten att se. Om kropp och kvinnlighet i lagens namn*. Malmö: Liber.